

MAREK BRČÁK

**PŮSOBENÍ
KAPUCÍNSKÉHO ŘÁDU
V ČECHÁCH A NA MORAVĚ
1599-1783**

Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783

Marek Brčák

Recenzovali:

Mgr. Kateřina Bobková-Valentová, Ph.D.

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc.

PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže
a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu
Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2022
Redakce Edita Onuferová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

Publikace vznikla v rámci programu Univerzity Karlovy
s názvem Cooperatio, vědní oblasti „History“.

© Univerzita Karlova, 2022

© Marek Brčák, 2022

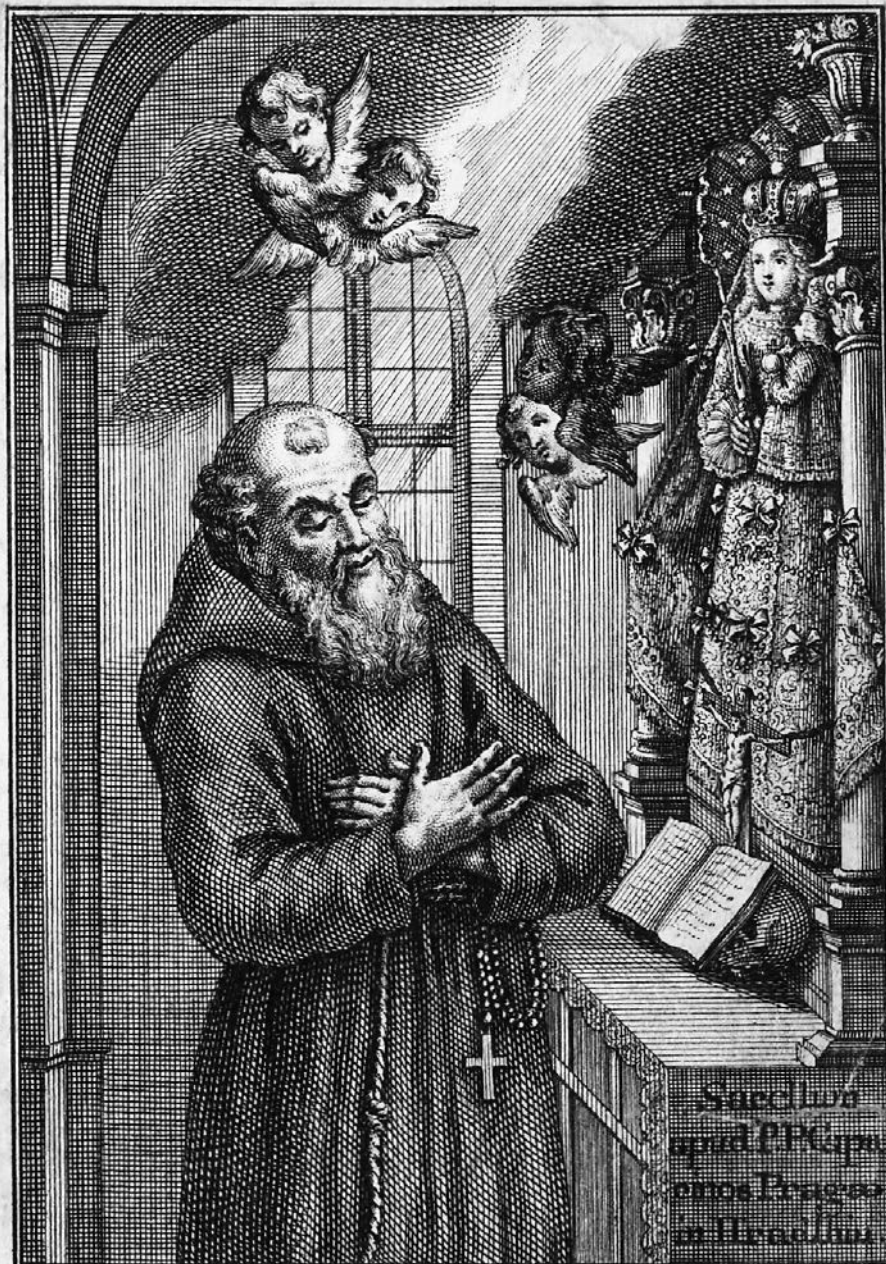
ISBN 978-80-246-5117-0

ISBN 978-80-246-5143-9 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Effigies B. LAURENTII à BRUNDUSIO,
 Ord. Cap. Ministri Generalis, qui vitæ San-
 ctioniâ, ac miraculorū famâ clarissim⁹,
 obiit Ulyssipone die, quâ natus, 22. Julii 1619.
 ætatis suæ anno Sexagesimo.

P. Ivarius del.

Klauber Cath. Sc. Aug. V.

Knihu věnuji svým rodičům

OBSAH

Poděkování	11
Úvod	13
1. Výzkum raněnovověkých dějin kapucínského řádu v českých zemích: Stav dosavadního bádání	19
2. Historiografická a archivní praxe česko-moravské kapucínské provincie aneb pramenná základna	28
2.1 Nejvýznamnější tištěné prameny	32
2.2 Archivní fond Kapucíni – provincialát a konventy, Praha	34
2.3 Archivní fondy jednotlivých kapucínských konventů	39
2.4 Knihovna Provincie kapucínů v České republice	40
2.5 Ostatní archivní fondy a instituce nacházející se v České republice	41
2.6 Zahraniční fondy a instituce	46
2.7 Historiografické prameny	49
2.7.1 Pamětní knihy	51
2.7.2 Paměti (memoáry)	63
2.7.3 Diária	64
2.7.4 Historia domestica conventus	70
2.7.5 Anály (letopisy)	74
2.7.5.1 Annales Patrum Capucinatorum Provinciae Boemiae	74
2.7.6 Knihy poznámek kvardiánů	85
2.7.7 Kroniky konventů	87
2.7.8 Historie	90
3. Charakteristika, organizace a prvopočátky kapucínského řádu	93
3.1 Organizační struktura řádu	99
3.2 Jak žít dle odkazu sv. Františka aneb co vedlo k založení kapucínského řádu	102
3.3 Ustavení a rozvoj kapucínského řádu v prvních desetiletích	107
4. Působení kapucínského řádu v českých zemích (1599–1783)	116
4.1 Příchod kapucínů do Čech a založení hradčanského konventu (1599–1602)	116
4.2 Dějiny kapucínů v česko-rakouském prostoru (1603–1618)	132

4.3	Kapucínský řád a jeho působení za třicetileté války (1618–1648)	150
4.3.1	Nástin rekatolizační činnosti kapucínů	167
4.3.1.1	Fulnek	173
4.3.1.2	Mladá Boleslav	174
4.3.1.3	Litoměřice	177
4.4	Zápas o ustanovení česko-moravské provincie (1648–1673)	187
4.5	Zlatý věk česko-moravské kapucínské provincie (1673–1740)	213
4.5.1	Vnější misie v Uhrách a Polsku	225
4.6	Krize česko-moravské kapucínské provincie (1740–1783)	232
4.6.1	Válečné dopady	234
4.6.2	Slezská kustodie a generální ministr Serafín Melcher z Gluchołaz	236
4.6.3	Dobudování kapucínské klášterní sítě v Čechách a na Moravě	237
4.6.4	Misie v carském Rusku, Gruzii a Persii	243
4.6.5	Reformy řeholního života za Marie Terezie a Josefa II.	253
4.6.6	Rozdělení česko-moravské provincie	257
4.6.7	Rušení kapucínských klášterů	259
<hr/>		
5.	Kapucíni působící v českých zemích 1599–1783	263
<hr/>		
6.	Mezi konventem a světem	276
6.1	Caritas	284
6.2	Kazatelství	298
6.2.1	Boj o správu kazatelny při farním kostele sv. Jakuba v Brně	309
6.2.2	Spor o kazatelskou činnost s mělnickým děkanem Matějem Dědkem	313
6.3	Třetí řády a náboženská bratrstva	315
6.3.1	Terciáři	316
6.3.2	Náboženská bratrstva	324
6.3.2.1	Bratrstvo Utrpení Ježíše Krista	324
6.3.2.2	Arcibratrstvo Ježíš, Marie a Josef za zesnulé	330
6.3.2.3	Spoluúčast kapucínů na chodu bratrstev fungujících mimo jejich kostely	334
6.4	Zpovědníci a duchovní doprovázení	338
6.5	Poutní místa ve správě kapucínů	347
6.6	Kaplanská služba u vojska	361
<hr/>		
7.	Řádová vzdělanost	368
7.1	Formace, filozofická a teologická studia	369
7.2	Řádové knihovny	378
7.3	Literární činnost	385
<hr/>		
	Závěr	392

Příloha č. 1: Biografická příloha	400
Příloha č. 2: Řeholní domy kapucínského řádu v českých zemích 1599–1783	470
<hr/>	
Summary	478
<hr/>	
Seznam použitých zkratk	486
Seznam pramenů a literatury	488
I. Seznam pramenů	488
A. Prameny nevydané (archivní)	488
B. Prameny vydané	509
II. Seznam literatury	519
Seznam vyobrazení	545
Jmenný rejstřík	548
Místní rejstřík	562

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych na tomto místě poděkoval všem, kteří mi byli nápomocni při psaní této knihy. Dějinami kapucínského řádu v českých zemích v raném novověku se zabývám od roku 2009, kdy jsem si v semináři dr. Jana Zdichynce na své alma mater, tj. Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, zadával na toto téma nejdříve bakalářskou a posléze v roce 2011 diplomovou práci, jež byla následně rozšířena do práce rigorózní. Poté kniha krystalizovala pod dohledem prof. Jiřího Mikulce, který v letech 2013–2019 vedl mou disertační práci. Oběma svým školitelům a učitelům tímto děkuji za odborné vedení a cenné rady. Dále děkuji svým kolegům, zejména dr. Alici Bartůškové, dr. Aleně Bočkové, doc. Martinu Elblovi, dr. Jarmile Hlaváčkové, dr. Petru Hrachovcovi, dr. Vojtěchu Kesslerovi, dr. Jindřichu Koldovi, dr. Zdeňku Orlitovi, dr. Lence Vaškové a dr. Jiřímu Wolfovi za vstřícnost, s níž se mnou konzultovali problémy spojené s touto monografií. Vděčím také svému kamarádovi Mgr. Davidu Pavlorkovi, který mi pomáhal s jazykovými korekturami. Mé poděkování si zaslouží též členové kapucínského řádu Romuald Jarolímek, dr. Miroslav Pacifik Matějka, Mgr. Petr Petřivalský za konzultace k tomuto tématu, a doc. Ladislav Tkačík, který byl i jedním z prvních čtenářů rukopisu knihy. Rovněž bych chtěl poděkovat všem pracovníkům archivů a knihoven, z jejichž fondů jsem při psaní práce vycházel, zejména pak bývalé vedoucí Kapucínské provinční knihovny Mgr. Vlastě Scheuflerové a archivářkám prvního oddělení Národního archivu Mgr. Jarmile Dubské, dr. Heleně Klímové, Mgr. Jitce Křečkové a Mgr. Kateřině Zenkové za ochotu při vyhledávání a zpřístupňování potřebných historických pramenů. Výsledný text jako lektori přečetli a okomentovali doc. Ivana Čornejová, dr. Kateřina Bobková-Valentová a dr. Jan Zdichynec. Jejich poznámky a postřehy mi text pomohly finalizovat. Mé poděkování patří též dr. Davidu Vichnarovi za překlad anglického summary ke knize. Za pečlivou redaktorskou podporu vděčím dr. Adéle Petruželkové, za pomoc s obrazovou přílohou Mgr. Markétě Baštové a dr. Hedvice Kuchařové. Děkuji také svým pracovním vedoucím prof. Petru Svobodnému a dr. Marku Ďurčanskému z Ústavu dějin Univerzity Karlovy a Archivu Univerzity Karlovy za vytvoření prostoru k dopsání této knihy a zejména pak za umožnění zahraničních badatelských cest, poskytnutí tvůrčího volna a finanční podporu ústavu, kterou knize poskytl. V neposlední

řadě děkuji své ženě Martině, nejen za korekturu německých textů, a dětem Františkovi a Aničce za trpělivost a pochopení, které projevovaly v době, kdy jsem tuto knihu psal. Můj dík patří také prarodičům, kteří v době psaní knihy ochotně hlídali mé malé ratolesti.

ÚVOD

Dějiny řeholních řádů působících v českých zemích v období raného novověku se po roce 1989 zařadily mezi vyhledávaná témata, která historikům nabízejí široké pole k bádání, protože v období vlády komunistické strany probíhal jejich výzkum v dosti omezené míře. Studium této problematiky je žádoucí mimo jiné také proto, že kláštery hrály ve společnosti po většinu raného novověku významnou roli, byly nejen důležitými náboženskými, ale i kulturními centry.

Tematika působení řeholních řádů na jejich okolí¹ byla moderní historiografií již několikrát úspěšně zkoumána, byť se její pozornost dosud soustřeďovala především na řád pro raně novověké období nejvýznamnější – na Tovaryšstvo Ježíšovo.² Studium ostatních řeholních společenství přitom zůstává poněkud neprávem stranou. Předkládaná monografie pojednává o kapucínském řádu, který se co do rozsahu působení jezuitskému řádu do určité míry vyrovnával, a to přinejmenším počtem členů a domů, a měla by tak přispět k rozšíření monasteriologického³ bádání.

Již samotný titul knihy odkazuje k regionu, v němž se budeme pohybovat. Toto geografické vymezení však není z hlediska historického rozsahu česko-moravské kapucínské provincie úplné, protože vedle českých a moravských konventů k této provincii náležely také řeholní domy ve Slezsku. Působení kapucínského řádu ve Slezsku tu není pojednáno⁴ především proto, že v této

-
- 1 Obecně k problematice klášterů a společnosti Giles CONSTABLE, *The Study of Monastic History Today*, in: Vaclav Mudroch – G. S. Couse (edd.), *Essays on the Reconstruction of Medieval History*, Montreal – London 1974, s. 21–51; Jiří MIKULEC, *Klášter a barokní společnost. K vlivu řeholního prostředí na spiritualitu laiků*, in: Ivana Čornejová – Hedvika Kuchařová – Kateřina Bobková-Valentová (edd.), *Locus pietatis et vitae*, Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007, Praha 2008, s. 281–300.
 - 2 Nejjobsáhleji k dějinám jezuitů v českých zemích Petronila ČEMUS – Richard ČEMUS (edd.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, tom. I–II, Praha 2010.
 - 3 K vymezení monasteriologického bádání viz Jan ZDICHYNEC, *Monasteriologie a klášterní problematika v raném novověku*, in: Marie Šedivá-Koldinská – Ivo Cerman (edd.), *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 230–267. K přístupům a metodám historické antropologie v monasteriologickém bádání TÝŽ, *Přístupy k výzkumu ženských klášterů kontemplativních řeholí v raném novověku*, in: Martin Nodl – Daniela Tinková (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2008, s. 95–135.
 - 4 V rámci kapitoly 4. Působení kapucínského řádu v českých zemích (1599–1783) jsou však z pochopitelných důvodů slezské kláštery částečně reflektovány, neboť výsledný obraz dějin provincie by bez nich byl neúplný.

vedlejší zemi Koruny české byla ve sledovaném období tolerována jak katolická, tak i luteránská konfese. Interakce řádu a společnosti zde tudíž fungovala zcela jinak, než jak bude nastíněna v této práci na příkladu českých a moravských konventů. Ani prostorové vymezení na Čechy a Moravu však nebylo možné vždy dodržet, neboť při sledování této problematiky je třeba hned z několika důvodů vykročit i za hranice těchto zemských celků. Zprvce základy česko-moravské kapucínské provincie byly položeny v širším územním rámci, který vedle českých zemí zahrnoval i Horní a Dolní Rakousy. Z druhé úspěšné etablování kapucínského řádu v české a moravské společnosti v 17. a 18. století bylo výrazně spjato s jeho dobrými vazbami na panovníka a jeho dvůr, který však po většinu tohoto období sídlil ve Vídni. A zatřetí členové česko-moravské provincie často působili i mimo Českou korunu, např. v Uhrách, Polsku, Rusku, a dokonce i v Gruzii a Persii.

Z časového hlediska je monografie vymezena léty 1599–1783. Rok 1599 je datem příchodu prvních kapucínů do českých zemí, a to konkrétně do Prahy pod vedením →Vavřince z Brindisi.⁵ Horní mezník tvoří rok, kdy se česko-moravská kapucínská provincie, založená v roce 1673, rozdělila na dva celky a byla tak ustanovena samostatná česká a moravská provincie kapucínů. Nicméně toto časové ohraničení není absolutní, horní časová hranice není striktně dodržována proto, že rozdělení česko-moravské provincie je potřeba vysvětlit v souvislosti s osvícenskými církevními reformami Josefa II., které zásadně změnilly dosavadní fungování kapucínského řádu v habsburské monarchii.

Monografie vychází především z autorovy rigorózní⁶ a disertační práce,⁷ které se podrobně zabývaly dějinami kapucínského řádu v Čechách a na Moravě v raném novověku. S historií kapucínského řádu v českých zemích v raném novověku je spojena celá řada témat, která lze v jejím rámci studovat, ať už se jedná například o řádovou každodennost, kult řádových světců, uměleckou výzdobu kapucínských kostelů a klášterů atd. Věnovat pozornost všem těmto problémům není vzhledem k jejich rozsáhlosti možné, a proto jsem si vybral šest konkrétních oblastí, jimiž se budu v knize blíže zabývat a jež pokládám z různých důvodů za stěžejní.

Pokud pomíneme zhodnocení dosavadní sekundární literatury k tématu, tak první oblastí, na kterou se zaměřím, je historiografická a archivní činnost

5 Za účelem nepřetěžování textu poznámkovým aparátem jsou životopisy jednotlivých kapucínů zmíněných v této práci připojeny v příloze č. 1 – Biografická příloha. Kapucíni, kteří mají svůj medailonek v příloze, jsou označeni šipkou (→). Příloha je řazena abecedně dle řeholního jména, a to ve formě: řeholní jméno, příjmení a geografický původ, což je forma jména, pod kterou jsou jednotliví kapucíni uváděni v této knize.

6 Marek BRČÁK, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě (1618–1673)*, Rigorózní práce, FF UK, Praha 2014.

7 TÝŽ, *Kapucínský řád a jeho působení v Čechách a na Moravě (1673–1783)*, Disertační práce, FF UK, Praha 2019.

zdejších kapucínů. Tuto problematiku pokládám za stěžejní zejména proto, že podrobně ilustruje formování kolektivní paměti, což je v současné době jedno z nejdiskutovanějších témat v historickém bádání.⁸ V rámci této kapitoly též představuji širokou škálu institucí, které ve svých fondech uchovávají prameny k dějinám kapucínského řádu. Tuto část mohou v budoucnu využít i další historici a badatelé zabývající se tímto tématem, které není zdaleka vyčerpáné.

V následující kapitole čtenáře seznamuji se základní charakteristikou, organizační strukturou a historií kapucínského řádu, tj. s okolnostmi předcházejícími jeho vzniku, samotným založením a prvopočátky. Poznání řádu jako takového umožní totiž lépe pochopit působení kapucínů na tehdejší společnost ve vymezeném časovém a zeměpisném prostoru.

Ve čtvrtém oddíle podrobněji rozebírám historický vývoj kapucínského řádu v česko-moravském prostoru ve výše zmíněném časovém období. Zaměřuji se především na organizační celky, v rámci nichž byly kapucínské kláštery nacházející se v českých zemích spravovány, a na základní kvantitativní měřítka (počty řeholníků a klášterů), podle kterých lze sledovat případný rozvoj či regresi kapucínského řádu u nás. Dále se věnuji kritériím, která byla určující při výběru lokalit pro zakládání nových klášterů. Zároveň se zabývám okolnostmi spojenými se vznikem těchto domů, zejména tím, kdo všechno do procesu založení vstupoval (provinční kapitula a představení, fundátor, panovník, ordináři diecézí, farní klérus či městské rady). Poukazuji ale také na důvody, které nejčastěji zabránily realizaci záměru vybudovat nové kapucínské fundace. Pozornost je zaměřena i na misijní aktivity českých kapucínů, které patří k nejzákladnějším posláním řádu.

V páté kapitole se věnuji jedinci v kapucínském řádu.⁹ Tato linie výkladu doplňuje ostatní roviny knihy (celořádovou, provinční, jednotlivých klášterů), jejichž prolínání pokládám za smysluplné při vysvětlování dějin kapucínského řádu. V rámci kapitoly jsou představeny typy pramenů, které lze využít při sestavování biogramů kapucínských řeholníků. Studium těchto pramenů

8 Ke konceptu kolektivní paměti obecně Maurice HALBWACHS, *Kolektivní paměť*, Praha 2009. V historickém bádání např. Jacques LE GOFF, *Paměť a dějiny*, Praha 2007; Peter BURKE, *Historie jako sociální paměť*, in: TÝŽ (ed.), *Variety kulturních dějin*, Praha 2006, s. 50–67; Pierre NORA, *Mezi pamětí a historií. Problematika míst*, in: Alban Bensa (ed.), *Politika paměti. Antologie francouzských společenských věd*, Praha 1998, s. 7–31.

9 Biografický výzkum je v současné době jedním z hlavních směrů české monasteriologie, viz Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ - Jarmila KAŠPÁRKOVÁ (edd.), *Historiam scribere. Řádová historiografie raného novověku*, tom. II, *Biografický slovník*, Praha 2018; Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Databáze řeholníků ze 16.–18. století a její perspektivy*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Český historický ústav v Římě: stav a perspektivy ediční činnosti = L'Istituto Storico Ceco di Roma: situazione e prospettive dell'attività editoriale = The Czech Historical Institute in Rome: the status and perspectives of editorial activities*, Praha - Roma 2018, s. 109–125.

nám prostřednictvím metod historické biografie¹⁰ a prosopografie¹¹ pomáhá nejen rekonstruovat řeholní kariéru jednotlivých kapucínů, ale umožňuje i sledovat značnou dynamiku v řádových funkcích, migraci mezi konventy, průměrnou délku působení řeholníka na jednom místě, průměrný věk kapucína při jeho vstupu do řádu či jeho geografický a částečně i sociální původ.

Stěžejní problematikou monografie je otázka vzájemných interakcí kapucínů s okolním světem. Domnívám se totiž, že je to téma klíčové pro interpretaci dějin tohoto mendikantského společenství, jehož rozkvět či úpadek byl přímo závislý na získávání nových řeholníků a dobrodinců. Otázka mechanismů, které kapucíni používali při navazování a prohlubování sociálních kontaktů, je nejen u nich, ale i u dalších žebrevých řádů úzce spjata s péčí o pozitivní obraz řádu, jak ukázali ve svých monografiích Martin Elbel¹² a Veronika Čapská.¹³ Koncept sebe prezentace, rozpracovaný původně kanadským sociologem Ervingem Goffmanem (1922–1982),¹⁴ se v historickém badání prosadil zejména při studiu společenských elit (panovník a šlechta),¹⁵ což platí

10 K biografické metodě například Olaf HÄHNER, *Historische Biographik: Die Entwicklung einer geschichtswissenschaftlichen Darstellungsform von der Antike bis ins 20. Jahrhundert*, Frankfurt am Main – Bern 1999; Thomas WINKELBAUER (ed.), *Vom Lebenslauf zur Biographie. Geschichte, Quellen und Probleme der historischen Biographik und Autobiographik. Referate der Tagung „Vom Lebenslauf zur Biographie“ am 26. Oktober 1997 in Horn*, Horn – Waidhofen an der Thaya 2000.

11 K prosopografické metodě v historickém badání blíže Lawrence STONE, *Prosopography*, *Daedalus* 100, 1971, s. 46–79; Wilhelm Heinz SCHRÖDER, *Kollektive Biographien in der historischen Sozialforschung*, in: TÝŽ (ed.), *Lebenslauf und Gesellschaft*, Stuttgart 1985, s. 7–17; Werner ECK (ed.), *Prosopographie und Sozialgeschichte. Studien zur Methodik und Erkenntnismöglichkeit der kaiserzeitlichen Prosopographie*, Köln 1993; Jana BOROVIČKOVÁ – Jiří STOČES, *Nové metody – prosopografie*, in: Hana Barvíková – David Pazdera (edd.), *K dějinám vědy a vědeckých institucí*, Praha 2002, s. 47–53. K využití prosopografických metod při studiu řeholních řádů například Jaroslav ŠOTOLA, *Výzkum elit. Hranice historické antropologie? Možnosti nového pohledu na jezuitský řád*, in: M. Nodl – D. Tinková (edd.), *Antropologické přístupy*, s. 237–252; Dana JAKŠIČOVÁ, *Dcery své doby? Školské sestry v českých zemích v letech 1851–1938 (1950)*, tom. II, Jihočeský sborník historický 81, 2012 – supplementum 5, České Budějovice 2012, s. 368–437; Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ – Hedvika KUCHAROVÁ, *Možnosti raněnovověkých pramenů řeholních institucí pro elektronické zpracování a jejich mezioborové využití*, in: Jaroslava Hlaváčová (ed.), *Sborník Semináře o digitálních zdrojích a službách ve společenských a humanitních vědách: 24. září 2015 Univerzita Karlova v Praze*, Praha 2015, s. 30–37. Nejnověji k aplikaci metod prosopografie a historické statistiky v rámci raně novověkých církevních dějin na příkladu diecézního kléru viz Pavel PUMPR, *Nižší klérus na Moravě mezi stavem a profesí: Kariéry a sociálně-majetkové poměry kněží olomoucké diecéze v letech 1741–1783*, Brno 2020.

12 Martin ELBEL, *Město a klášter. Františkánský konvent v raně novověké Olomouci*, Praha 2017.

13 Veronika ČAPSKÁ, *Představy společenství a strategie sebe prezentace. Řád servitů v habsburské monarchii (1613–1780)*, Praha 2011.

14 Erving GOFFMAN, *Všichni hrajeme divadlo. Sebe prezentace v každodenním životě*, Praha 1999. Poprvé byla práce vydána v roce 1959 pod názvem *The Presentation of Self in Everyday Life*.

15 Viz Peter BURKE, *Sebe prezentace v renesančním portrétu – obraz jako jeviště*, in: TÝŽ, *Žebráci, šarlatáni, papežové. Historická antropologie raně novověké Itálie. Eseje o vnímání a komunikaci*, Praha 2007, s. 224–244.

i pro české prostředí.¹⁶ Domnívám se v návaznosti na teze V. Čapské,¹⁷ že lze tento koncept s úspěchem aplikovat i na řeholní řády.¹⁸ Z tohoto důvodu se v knize zabývám jednotlivými možnostmi sebe prezentace řádu, a to zejména skrze sběr almužen, kazatelství, náboženská bratrstva a terciářské komunity, zповědní činnost atd.

Poslední oblastí, o které v knize podrobněji pojednávám, je řádová vzdělanost, s níž úzce souvisí problematika řádové formace (filozofická a teologická studia),¹⁹ konventních knihoven a literární činnosti jednotlivých kapucínů. To vše nám totiž pomáhá lépe pochopit zdejší činnost kapucínského řádu, neboť řádová formace a významné autority řádu do značné míry determinovaly aktivity kapucínů ve sledovaném období a prostoru.

Pokud jde o pramennou základnu práce, jsem si vědom toho, že vycházím především z pramenů kapucínské proveniencie a že prameny „z druhé strany interakce“ (např. ze šlechtických fondů či městských archivů) využívám v mnohem menší míře. Vzhledem k množství těchto pramenů ale považuji tento krok za nutný. Stejně postupovali i někteří další historici, kteří se ve svých pracích zabývali vztahem jiných řeholních řádů ke společnosti, např. Martin Elbel,²⁰ Adéla Šmilauerová²¹ či Jakub Zouhar.²²

Jména kapucínských řeholníků nejsou v knize zmiňována jednotně. Nejčastěji jsou uváděna v podobě: řeholní jméno,²³ příjmení²⁴ a lokalita naroze-

16 Srov. Václav BŮŽEK (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků* (=Opera historica 13), České Budějovice 2009.

17 V. ČAPSKÁ, *Představy společenství*, s. 12–14; TÁŽ, *Das Kloster als Hinterbühne? Die Problematik der Selbstrepräsentation eines Mendikantenordens am Beispiel der Serviten*, in: Heidemarie Specht – Tomáš Černušák (edd.), *Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit* (=Monastica Historia 1), St. Pölten – Brünn 2011, s. 125–135.

18 Potvrzuje to i výzkum Dany Jakšičové, který se týká sebe prezentace tří ženských kongregací věnujících se školské činnosti v českých zemích (chudých školských sester Naší Paní, školských sester de Notre Dame, školských sester svatého Františka) v době 1850–1950. Dana JAKŠIČOVÁ, *Kolektivní sebe prezentace řeholnic a reakce vnějšího světa na sklonku podunajské monarchie a v éře první republiky*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti* (=Opera historica 15), České Budějovice 2011, s. 365–405.

19 Opět se jedná o téma, které silně rezonuje v současné české monasteriologii, viz například Hedvika KUCHAŘOVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze. Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století*, Praha 2011.

20 Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana: františkánský řád a jeho působení v českých zemích v 17. a 18. století*, Olomouc 2001.

21 Adéla ŠMILAUEROVÁ, *Bosí augustiniáni v Čechách jako objednavatelé uměleckých děl v 17. a 18. století*, Praha 2018.

22 Jakub ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435–1790)*, Praha 2010.

23 Křestní jména řeholníků jsou převážně uváděna v českém překladu z latiny. U těch křestních jmen, která buď vůbec nemají český ekvivalent, nebo není běžně užívaný, je jméno řeholníka ponecháno v originálním latinském znění (např. Crescentius).

24 Příjmení řeholníků vstoupivších před ustanovením česko-moravské provincie (1673) lze zjistit jen výjimečně (není v pramenech zmiňováno), proto jsou někteří kapucíni uváděni v knize bez něj, např. →Pavлін z Třebíče.

ní,²⁵ například →Václav Pfeffer ze Strakoníc. Tato varianta respektuje řádovou tradici psaní jmen řeholníků, v rámci níž nebylo v souvislosti s ideály řádové skromnosti u kapucínů běžně užíváno příjmení a místo něj se používalo k určení řeholníka místo jeho narození.²⁶ Nicméně to neplatí vždy, někdy se lze setkat s tím, že při identifikování řeholníků bylo používáno příjmení, a proto uvádím jména řeholníků s oběma variantami. Kapucína lze tedy dohledat jak podle geografického přídomku, tak i podle příjmení.²⁷ Od praxe užívání lokality původu místo příjmení bylo v česko-moravské provincii upouštěno v průběhu 19. století. Kapucíni, kteří v provincii působili v posledních dvou staletích, jsou proto uváděni už bez něj, například →Mořic Šrutka.

Citace z latinských a německých pramenů jsou v knize uváděny jak v originálech, tak i v českých překladech. Není-li zmíněno jinak, je překlad dílem autora. Latinské texty jsou přepisovány dle edičních pravidel pro vydávání latinských raněnovověkých textů, která používá přední česká neolatinistka Alena Bočková.²⁸ Přepisy z česky, německy a italsky psaných pramenů jsou důsledně transliterovány.

25 Názvy zeměpisných lokalit jsou ponechány v dnešním originálním znění, jen u zažitých jmen zahraničních měst používám české ekvivalenty (např. Vídeň, Řím, Vratislav). Zeměpisné lokality, jež se bohužel z latinské formy nepodařilo identifikovat, jsou uvedeny v originálním znění kurzívním písmem, např. →Josef z Leonisse Klammert *Durchlassensis* – jak je patrné, jedná se především o polatinštěné zeměpisné přídomky řeholníků.

26 Obdobná situace panovala i v jiných žebavých řádech, například u servitů, viz Veronika ČAPSKÁ, *Členové servitského řádu mezi anonymitou a věhlasem. Možnosti a meze biografického studia servitských řeholníků*, FHB 26/2, 2011, s. 335–354.

27 U kapucínů, jejichž jména se v odborné literatuře objevují v ustálené podobě, je tato forma jména převzata i v této monografii, např. →Valerián Magni (bez geografického přídomku z Milána), →Hyacint z Casale (bez příjmení Natta), →Martin z Kochemu (bez příjmení Linius) či Matouš z Bascia (bez příjmení Serafini).

28 Alena BOČKOVÁ (ed.), *Historia S. Joannis Nepomuceni. Zpráva historická o životě sv. Jana Nepomuckého aneb Podoby barokního překladu*, Praha 2015, s. 146–153.

1. VÝZKUM RANĚNOVOVĚKÝCH DĚJIN KAPUCÍNSKÉHO ŘÁDU V ČESKÝCH ZEMÍCH: STAV DOSAVADNÍHO BĀDÁNÍ

Jak již bylo řečeno v úvodu, kapucíni se sice významně zapsali do historie českých zemí v raném novověku, tomu ale neodpovídá prostor, který jim je věnován v české historiografii. Necháme-li stranou barokní řádové dějepisectví,¹ tak studium raně novověkých dějin česko-moravské kapucínské provincie začali rozvíjet už v průběhu 19. století samotní kapucíni. Zde je na prvním místě potřeba uvést →Mořice Šrutku, dlouholetého provinčního historika česko-moravské provincie, který je autorem celé řady rukopisů vztahujících se k naší problematice, je však třeba podotknout, že se nejedná o kritické práce, mj. i kvůli chybějícím zdrojům.²

Na M. Šrutku navázali Otto Kamshoff (1867–1920),³ diecézní kněz působící v rámci litoměřické diecéze, který publikoval několik drobných prací ke kapucínským dějinám, a především pak další řádový historik →Vavřinec Rabas,⁴ autor monografie *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*.⁵

1 Podrobněji k němu viz podkapitola 2.7 Historiografické prameny.

2 M. Šrutka napsal například dějiny kapucínského hospice a poutního místa v Mariánské u Jáchymova či konventu v Praze na Hradčanech. Dále sestavil celou řadu statistik a seznamů: katalogy členů česko-moravské provincie; přehledy provinčních a generálních kapitul; seznamy kvardiánů konventů česko-moravské a česko-rakouské provincie; index kapucínů, kteří v důsledku reforem Josefa II. odešli do diecézní správy atd. Zabýval se též kapucínskými misemi v Rusku, Africe, Asii a Americe, mj. sestavil jejich podrobný přehled, a to pro období cca 1750–1850. M. Šrutka se ve svém bádání nevěnoval pouze kapucínským dějinám, ale sepsal mj. i historii města Dobrušky, farnosti Opočno (spolu s podrobným místopisem) či panství Nového Města nad Metují. V jeho pozůstalosti nalezneme též řadu opisů pramenů ze 17. a 18. století vztahujících se k dějinám kapucínů v Mělníku, Sušici (korespondence Ferdinanda III. z let 1650–1651 týkající se založení zdejšího konventu) a Opočně. ZA Opava, pob. Olomouc, Kapucíni Olomouc, inv. č. 34–40, 82–89; Miloš KOUŘIL, *Inventář - Kapucíni Olomouc*, Olomouc 1972, s. 20–21, 33–35, 48–50.

3 Otto KAMSHOFF, *Bunte Bilder aus der Kapuzinerwelt*, Varnsdorf 1905; TÝŽ, *Die Passionsbruderschaft bei den Kapuzinern in Köln*, Varnsdorf 1909; TÝŽ, *Zur Geschichte der Kapuziner in Böhmen*, MVGDB 47, 1909, s. 247–252; TÝŽ, *Eine Geislerbruderschaft in Prag*, MVGDB 48, 1910, s. 54–59; TÝŽ, *Aus der böhmischen Kapuzinerprovinz*, MVGDB 48, 1910, s. 496–506; TÝŽ, *Schriftsteller der böhmischen Kapuzinerprovinz*, MVGDB 50, 1912, s. 281–286; TÝŽ, *Die Provinziale der böhmischen Kapuzinerprovinz*, MVGDB 50, 1912, s. 445–450.

4 K životu V. Rabase podrobněji Martin BARUS - Marek BRČÁK, *František Vavřinec Rabas, OFM Cap (1901–1969) jako pedagog a blízký spolupracovník litoměřického biskupa Štěpána Trochty*, AUC-HUCP 51/1, 2021, s. 89–117.

5 Vavřinec RABAS, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, Praha 1938. Kniha se zabývá především událostmi spojenými s uvedením řádu do českých a rakouských zemí (1599–1600), dále popisuje vnější rozvoj česko-rakouské provincie, přičemž velká pozornost je věnována okolnostem vedoucím k jejímu rozdělení na česko-moravskou a rakouskou provincii (1673). V dalších kapitolách →V. Rabas uvádí základní informace k jednotlivým kapucínským konven-

→V. Rabas kromě jiných řádových funkcí působil jako dlouholetý knihovník kapucínské provinční knihovny v Praze na Hradčanech a díky tomu byl výborným znalcem provinčních letopisů z 18. století, které se staly primárním zdrojem informací k jeho publikacím.⁶ Jeho dílo je však také značně subjektivní, z pochopitelných důvodů straní kapucínskému řádu, a místy i faktograficky nepřesné (na omyly tu průběžně upozorňujeme). Přesto i pozdější autoři (→Bernard Bartoň, Milan Buben, Pacifik Matějka) píšící o kapucínském řádu v českých zemích vycházeli především z jeho práce, aniž by ji podrobili nějaké kritice.

Kapucínské tematice se nevěnovali pouze samotní kapucíni, ale na konci 19. století a v průběhu první poloviny 20. století se přidali též profesionální historici: Edmund Schebek (1819–1895),⁷ Max Dvořák st. (1843–1909),⁸ Hynek Kollmann (1864–1938),⁹ František Tischer (1872–1939),¹⁰ Josef Vítězslav Šimák (1870–1941)¹¹ a Emanuel Schwab (1874–1945),¹² kteří ke sledované problematice publikovali řadu drobnějších prací.

Slibný badatelský a vědecký zájem o kapucínské téma byl uměle přerušena politickými událostmi roku 1948. V období vlády komunistické strany (1948–1989) nebylo možné kapucínské dějiny kriticky studovat, natož o nich publikovat odborné práce. Z této doby jsou známy jen dva tituly:¹³ monografie

tům (rok založení, hlavní fundátory atd.) nacházejícím se v českých zemích. Autor též částečně nastiňuje vnitřní poměry v provincii či se zmiňuje o nejvýznamnějších „českých“ kapucínech. V neposlední řadě shrnuje veškerou činnost řádu v tomto časovém úseku.

- 6 V. Rabas totiž své výzkumy nejdříve zveřejňoval v řadě dílčích studií (výběrově, úplný výčet viz závěrečný seznam literatury): Vavřinec RABAS, *Prvopočátky řádu kapucínského*, ČKD 71, 1930, s. 63–71, 569–609; TÝŽ, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, ČKD 77, 1936, s. 217–238, 329–349, 78, 1937, s. 25–41, s. 393–406. Teprve následně je shrnul ve své životní monografii o kapucínském řádu. Kromě toho ještě napsal dvě práce menšího rozsahu: TÝŽ, *Průvodce po Loretě v Praze na Hradčanech*, Praha 1937; TÝŽ, *Svatý Vavřinec z Brindisi, zakladatel Česko-moravské provincie řádu kapucínského*, Olomouc 1941.
- 7 Edmund SCHEBEK, *Die Schweden und die Kapuziner im dreißigjährigen Kriege*, Oesterreichisch-Ungarische Revue 14, 1886, Juni, s. 1–7.
- 8 Max DVOŘÁK, *Maria Loreto am Hradschin zu Prag*, Prag 1883.
- 9 Hynek KOLLMANN, P. *Bonaventura z Kolína, kapucín, reformátor města Fulneku. Studie z archivu Sv. kongregace de propaganda fide*, SHK 3, 1894, s. 87–105.
- 10 František TISCHER, *Uvedení řádu kapucínů do Čech okolo roku 1600*, Věstník Královské české společnosti nauk 8, 1907, s. 1–55.
- 11 Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, in: *Od pravěku k dnešku (sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře)*, Praha 1930, s. 163–183. Kromě této významné studie, na níž je velmi dobře ukázáno, jak fungovala vzájemná interakce mezi řádem a šlechtickým dobrodincem, J. V. Šimák ještě napsal několik krátkých článků zabývajících se kapucínskou tematikou, z nichž je nutné alespoň uvést: TÝŽ, *Kapucínské letopisy*, Národní listy 68/312, 10. 11. 1928, s. 1–2. Další tituly jsou uvedeny v závěrečném seznamu literatury.
- 12 Emanuel SCHWAB, *Der Iglauer Kapuziner – Necrolog*, ZVGMS 38, 1938, s. 107–118.
- 13 V roce 1970 vyšla ještě studie Josefa Svátka, která přináší základní údaje k charakteristice kapucínského řádu. Kromě toho nás dále informuje o primárních archivních fondech vztahujících se k dějinám kapucínů v českých zemích. Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP 2, 1970, s. 505–624, s. 551–553.